

نقش نظامیان در حکومت‌های خاورمیانه و شمال آفریقا
(بررسی موردی مصر و لیبی)

عبدالوهاب عباسی اتوئی

انتشارات آویدا

سرشناسه: عباسی اتونی، عبدالوهاب، ۱۳۶۲
عنوان و نام پدیدآور: نقش نظامیان در حکومت‌های خاورمیانه و شمال آفریقا
(بررسی موردی مصر و لیبی) / عبدالوهاب عباسی اتونی
مشخصات نشر: ساری، آویدا، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری: ۲۷۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۰۲-۳۳-۹
موضوع: دولت نظامی - خاورمیانه - تاریخ - قرن ۲۰ م.
دولت نظامی - مصر - تاریخ - قرن ۲۰ م. دولت نظامی - لیبی -
تاریخ - قرن ۲۰ م. خاورمیانه - تاریخ نظامی - قرن ۲۰ م.
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
رده‌بندی کنگره: ۷۱۳۹۳ ن ۶۲/۱۵ DS
رده‌بندی دیویی: ۹۶۵/۰۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۸۲۳۲۰

**نقش نظامیان در حکومت‌های
خاورمیانه و شمال آفریقا**
عبدالوهاب عباسی اتونی

انتشارات آویدا

چاپ نخست. ۱۳۹۳. ۱۰۰۰ نسخه

مازندران - ساری

Email: Avida_publish@yahoo.com

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۱
فصل اول: مباحث نظری و تاریخی	
مقدمه	۱۷
مباحث نظری	۱۹
نظامیان و نوسازی در جهان سوم از دیدگاه هانتینگتون و پای	۱۹
الف: ساموئل هانتینگتون	۲۰
ب: لوسین پای	۲۴
مباحث تاریخی	۲۶
منشاء اجتماعی نظامیان	۲۶
جایگاه قانونی در نظام سیاسی	۲۹
رابطه نظامیان با جامعه	۳۱
کودتای نظامی	۳۶
راه‌ها و سطوح دخالت نظامیان در سیاست	۴۲
عوامل و انگیزه دخالت نظامیان در سیاست	۴۷
جمع‌بندی	۵۱
فصل دوم: نقش نظامیان در کشورهای خاورمیانه	
مقدمه	۵۵
۱. ترکیه	۵۶

- ۵۶ پیشینه تاریخی حضور نظامیان در ترکیه
- ۵۹ کودتاها و مداخلات ارتش در جمهوری ترکیه
- ۶۲ ارتش و چالش‌های ملی و فراملی (داخلی و خارجی)
- ۶۲ الف: اسلامگرایان
- ۶۵ ب: اقلیت‌ها
- ۶۶ ج: نظامیان و اتحادیه اروپا
- ۶۷ ۲. سوریه
- ۶۷ مداخله نظامیان در سوریه
- ۶۹ حزب بعث
- ۷۰ جمهوری متحد عربی تا کودتای حافظ اسد
- ۷۲ دوران خاندان اسد
- ۷۵ ۳. عراق
- ۷۶ از کودتای عبدالکریم قاسم تا روی کار آمدن صدام حسین
- ۷۹ زمامداری مطلق صدام حسین و اقدامات وی
- ۸۰ الف: حمله به ایران در سپتامبر ۱۹۸۰
- ۸۱ ب: تجاوز به کویت
- ۸۲ ج: حمله آمریکا به عراق در مارس ۲۰۰۳ و پایان کار صدام
- ۸۴ ۴. یمن
- ۸۴ نقش نظامیان در یمن
- ۸۸ ۵. تونس
- ۸۹ دوران ژنرال زین العابدین بن علی
- ۹۳ ۶. کشورهای حوزه خلیج فارس
- ۹۳ نقش نظامیان در کشورهای حوزه خلیج فارس

جمع‌بندی ۹۶

فصل سوم: نقش نظامیان در مصر

مقدمه ۱۰۵

مروری بر تاریخ مصر از محمدعلی پاشا تا انقلاب ۱۹۵۲ ۱۰۸

سال‌های بین دو جنگ ۱۱۱

آغاز جنگ جهانی دوم ۱۱۵

۱. دوران سرهنگ جمال عبدالناصر ۱۱۷

ریشه‌های انقلاب ژوئیه ۱۹۵۲ و تسلط کامل نظامیان بر مصر ۱۱۷

دو اقدام مهم و اولیه گروه افسران جوان ۱۲۰

نظامیان و تحولات سیاسی داخلی بعد از انقلاب ۱۹۵۲ ۱۲۱

الف: ممنوعیت احزاب و گروه‌های سیاسی و کنترل مطبوعات ۱۲۱

ب: اخوان المسلمین و برکناری ژنرال محمد نجیب از قدرت ۱۲۳

نظامیان و تحولات اجتماعی، اقتصادی و صنعتی ۱۲۶

الف: اصلاحات ارضی ۱۲۶

ب: سیاست اقتصادی و توسعه صنعتی ۱۲۸

ج: تلاش برای دستیابی و گسترش تسلیحات نظامی ۱۳۱

سیاست خارجی نظامیان و تحولات بین‌المللی ۱۳۵

الف: بحران کانال سوئز و پیامدهای آن و موضع مشترک ایالات متحده و

اتحاد جماهیر شوروی نسبت به آن ۱۳۶

ب: از ملی‌گرایی مصری تا پان عربیسم و پذیرش اتحاد با سوریه ۱۴۱

ج: شرکت در جنگ داخلی یمن ۱۴۶

د: جنگ ۱۹۶۷ و پایان نمایش ملی‌گرایی عربی ناصر ۱۴۸

۲. دوران محمد انور سادات ۱۵۲

۱۵۳		آغاز حکومت و انقلاب اصلاحی و تصفیه افسران ناصریست
۱۵۶		دلسردی از اتحاد جماهیر شوروی و اخراج مستشاران نظامی آن
۱۵۸		ارتش سادات و جنگ اکتبر ۱۹۷۳
۱۶۱		گردش سیاست خارجی سادات به سوی غرب و پذیرش اسرائیل
۱۶۴		سیاست اقتصادی درهای باز یا (انفتاح)
۱۶۶		گروه‌های اسلامگرا و نفوذ آنان در ارتش
۱۶۹		۳- دوران حسنی مبارک
۱۶۹		نگاهی کلی به دوران حسنی مبارک
۱۷۲		نقش نظامیان در اقتصاد و مدرنیزاسیون در دوران حسنی مبارک
۱۷۶		نقش ارتش در سازمان‌های دفاعی و ثبات و امنیت داخلی
۱۷۷		الف: سازمان‌های دفاعی
۱۷۹		ب: هزینه‌های نظامی
۱۸۰		ج: ارتش و امنیت و ثبات داخلی
۱۸۴		رابطه اسلامگرایان و ارتش
۱۸۸		سقوط مبارک و انتقال قدرت به شورای عالی نظامی مصر (SCAF)
۱۹۳		اقدامات اولیه محمد مرسی در قبال نظامیان
۱۹۶		کودتا یا انجام خواسته مردمی؟
۲۰۴		آینده نظامیان در مصر
۲۰۷		جمع بندی

فصل چهارم: نقش نظامیان در لیبی

۲۱۳		مقدمه
۲۱۵		نگاهی کلی به دوران سرهنگ معمر قذافی
۲۲۰		کودتای ۱۹۶۹ و آغاز سلطه نظامیان بر لیبی

۲۲۳	 معمر قذافی و شورای فرماندهی انقلاب RCC
۲۲۶	 نیروهای مسلح لیبی
۲۲۹	 الف: نیروی دریایی
۲۳۰	 ب: نیروی هوایی
۲۳۲	 ج: هزینه‌های دفاعی
۲۳۳	 نقش زنان در نیروهای مسلح
۲۳۶	 تشکیل لژیون اسلامی (ارتش اسلامی)
۲۳۷	 اپوزسیون و ناراضیان نظامی و نقش دستگاه‌های امنیتی
۲۴۲	 جنگ داخلی لیبی و نقش نظامیان و واکنش نیروهای خارجی
۲۴۹	 جمع‌بندی
۲۵۵	 سخن پایانی (جمع‌بندی فصول)
۳۶۵	 منابع و مأخذ

فهرست جداول

۱۰۰	 جدول شماره (۱): موارد تشابه نقش نظامیان در کشورهای خاورمیانه
۱۰۲	 جدول شماره (۲): موارد تمایز نقش نظامیان در کشورهای خاورمیانه
۲۵۳	 جدول شماره (۳): موارد تشابه نقش نظامیان در مصر و لیبی
۲۵۴	 جدول شماره (۴): موارد تمایز نقش نظامیان در مصر و لیبی

پیشگفتار

یکی از مهمترین چالش‌های پیش‌روی کشورهای جهان سوم و بخصوص خاورمیانه (که منطقه موضوعی ماست) برای توسعه دموکراسی و مشارکت سیاسی، ظهور و تسلط رهبران و نهادهای نظامی بر قدرت و سیاست است. اکثر این رهبران نظامی که از طریق کودتا و سرنگونی رژیم‌های سلطنتی روی کار آمدند، زندگی بهتر، افزایش عزت و سربلندی و در کل توسعه اقتصادی و اجتماعی و حتی سیاسی را به مردم خود نوید می‌دادند. اما در ادامه از مسیر تمام آن وعده‌های آرمانی منحرف گشته و دیکتاتوری‌های غیرقابل کنترلی را ایجاد نمودند. و به طور کلی در همه مؤلفه‌های نوسازی (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و...) با توجه به آن وعده‌ها کارنامه درخشانی نداشتند. اما این را هم باید عرض کرد که هر چند نظامیان در دولت‌سازی به مفهوم مدرن آن و هم سطح با کشورهای توسعه یافته موفقیت چندانی کسب نکرده و توسعه سیاسی و مشارکت در قدرت گروه‌ها و احزاب را به شدت سرکوب نمودند اما با توجه به بافت سنتی و سال‌ها تحت سلطه استعمار قرار داشتن و عدم بستر لازم برای نوسازی، اصلاحات اقتصادی و اجتماعی ارزنده‌ای را در ابتدای حکومت به انجام رساندند و ناکامی در نوسازی اقتصادی و اجتماعی آن را باید از زاویه مقایسه آن با کشورهای توسعه یافته نگریست.

این پژوهش از زمان استقلال این کشورها تا سال ۲۰۱۳ را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و دغدغه اصلی آن هم نقش و عملکرد نظامیان، از رهبران و روسای جمهور نظامی گرفته تا نظامیانی که در سازمان ارتش حضور دارند را شامل می‌شود. همچنین در لابه‌لای متن کتاب حاضر به بسیاری از سوالات فرعی نانوشته پاسخ داده شده است. مانند اینکه چرا و چگونه نظامیان روی کار آمدند؟ چه اقدامات اصلاحی و رفاهی انجام دادند؟ چرا مشارکت سیاسی را محدود نمودند؟ و به چه دلایلی مورد نارضایتی از سوی مردم قرار گرفته و حکومت را در سرایشی سقوط قرار دادند؟ و به بسیاری از این دست سوالات که ممکن است برای خوانندگان بوجود آید، سعی شده است پاسخی درخور داده شود.

اما یکی از مشکلات در پژوهش‌هایی که به مسائل نظامی و نظامیان مربوط می‌شود، میزان و تعداد تحقیقات انجام گرفته و اسناد و مدارک قابل استفاده برای تحقیقاتی این‌چنینی است چه بسا ماهیت امنیت محور و سری سازمان‌ها و نهادهای نظامی نیز مزید بر مشکلات خواهد شد. به عنوان مثال در ایران تحقیقات در مورد نظامیان کشورهای گوناگون، بسیار محدود است و شاید به جرات بتوان گفت به تعداد انگشتان دست هم نخواهد رسید. بر همین اساس در استفاده از نام نظامیان عالی رتبه کشورها، نام پایگاه‌های نظامی و شهرها، منابع و کتاب‌های انگلیسی کمک شایانی به این پژوهش کرده است.

و این کتاب به چهار فصل تقسیم شده است. که فصل اول را مباحث نظری و تاریخی و فصل دوم هم که وارد بحث کشورهای خاورمیانه می‌شویم به طور خلاصه به نقش نظامیان در هر یک از این کشورها خواهیم پرداخت که با توجه به نگرش گوناگون نظامیان در هر کدام از آنها، به صورت کلی در یک زمینه با یکدیگر مشترکند و آن این است که از ارتش به عنوان ابزاری برای سرکوب نیروهای مخالف داخلی بهره می‌بردند. از فصل سوم به بعد وارد بحث اصلی کتاب که مصر و لیبی است خواهیم

شد. این فصل مختص نقش نظامیان و چرایی حضور آنان در مصر است که از دوران جمال عبدالناصر شروع شده و تا برکناری محمد مرسى توسط نظامیان در سال ۲۰۱۳ ادامه خواهد داشت. فصل چهارم نیز به نقش نظامیان در لیبی از کودتای ۱۹۶۹ معمر قذافى تا زمان سقوط و سرنگونی حکومت نظامی وی خواهد پرداخت. (در این قسمت از توضیحات اضافی در مورد این دو فصل به دلیل اینکه به طور مفصل و جزئی به نقش نظامیان در فصل‌های مورد نظر اشاره شده، پرهیز خواهم کرد) در پایان نیز به عنوان سخن پایانی به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری تمامی فصول در قالب شباهت‌ها و تفاوت‌های نقش نظامیان در حکومت‌های خاورمیانه پرداخته شده است.

در خاتمه از تمام کسانی که مرا در انجام این پژوهش یاری رسانده‌اند بخصوص، جناب آقایان دکتر هادی آجیلی و دکتر اصغر جعفری ولدانی و همچنین از راهنمایی‌های بی دریغ مترجم و استاد ارجمند جناب آقای محمد ابراهیم فتاحی و لیلایی نیز صمیمانه قدردانی می‌نمایم. جا دارد که در همین جا از دوست خوبم آقای محسن زاغی که بدون هیچ چشمداشتی زحمت تایپ این اثر را کشیدند نیز تشکر کنم.

قطعا این پژوهش خالی از نقص و کاستی نخواهد بود بنابر این همه معایب آن تنها برعهده نگارنده است و از همه خوانندگان کتاب تقاضا دارم که پیشنهاد یا انتقادی در هر چه بهتر شدن این اثر دارند دریغ ننمایند.